

Izvorni članak UDK [347.77.012:604.6]:325.53

Primljeno 17. 4. 2014.

Ivica Kelam

Visoko Evangeosko teološko učilište u Osijeku, Cvjetkova 32, HR-31000 Osijek
kelamivica@gmail.com

Patentna prava na genetički modificirane usjeve kao novi oblik kolonijalizma

Sažetak

Namjera je ovog rada istaknuti da je presudom Vrhovnog suda SAD-a u slučaju *Diamond vs. Chakrabarty* dozvoljeno patentiranje životnih oblika. Biotehnoške korporacije presudom su dobile poticaj za patentiranje i stavljanje na tržište svojih proizvoda, u prvom redu genetički modificiranih usjeva. Mogućnost patentiranja životnih oblika, od biljaka i životinja do ljudskih gena, izazvalo je mnoštvo novih etičkih dvojbi. Ovaj rad istražuje pitanje patentnih prava u njegovoj kompleksnosti. Patentna zaštita omogućila je nerazmjernu moć biotehnoškim korporacijama u odnosu na poljoprivrednike, o čemu svjedoče mnoge tužbe koje su biotehnoške korporacije na čelu s Monsanto pokrenule protiv poljoprivrednika. Posebno se osvrćemo na sudski spor između Monsanto i Percyja Schmeisera, u čijem se slučaju jasno ocrtavaju sve etičke dvojbe koje donosi tehnologija genetičkog modificiranja. Sporazum TRIPS pokušaj je usklađivanja zakonodavstva država članica Svjetske trgovinske organizacije (WTO) s potrebama i željama vezanima uz zaštitu patentnih prava korporacija. Terminator-tehnologija nastala je kao odgovor biotehnoških korporacija na kršenje patentnih prava njihovog genetički modificiranog sjemena. U radu je, kroz analizu razvoja patentne zaštite, vidljiv trend dominacije biotehnoških korporacija ne samo na tržištu već i u strukturama društva. Tehnologija genetičkog modificiranja, prema tumačenju pojedinih autora, postaje nova vrsta imperijalizma ili kolonijalizma.

Ključne riječi

patentna prava, korporacije, Monsanto, Percy Schmeiser, terminator-tehnologija, kolonijalizam, TRIPS, WTO

Patentna prava: pokušaj definiranja

Nekoć nitko nije imao pravo isključiti druge iz korištenja prirodnih resursa, kao što nije mogao tvrditi da ima patent ili ekskluzivno pravo na biljku, životinju ili ljudski gen. Danas je većina biljaka koje se komercijalno uzgajaju zaštićena, bilo patentnim pravima ili drugom vrstom pravne zaštite, a isto vrijedi i za životinje. Uglavnom, gdje god se okrenemo, susrećemo se s patentiranim stvarima, registriranim zaštitnim znacima, *brendovima*, i autorskim pravima. Naš kontakt s patentiranim stvarima postaje još osobniji kad hrana koju jedemo, biljke koje sadimo, životinje koje uzgajamo i geni koje nosimo u sebi postaju patentirani »izumi«. Patentna prava, prema definiciji, služe kako bi svome nositelju osigurala pravednu naknadu za njegov izum ili pronalazak. Patent je isprava kojom se štiti isključivo pravo korištenja nekog izuma. Izum koji ispunjava sve kriterije patentabilnosti prolazi kroz proces prijave i priznanja patenta te dobiva patentnu zaštitu, čime se vlasniku osigurava pravo na izradu, korištenje, stavljanje u promet ili prodaju izuma zaštićenog patentom. Uporabu patenta vlasnik može dopustiti drugim osobama na

određeno vrijeme davanjem licence ili ga u potpunosti prenijeti na druge osobe. Drugim riječima, patentni sustav predstavlja neku vrstu razmjene u kojoj izumitelj pristaje otkriti društvu pojedinosti svog izuma na korist čitavog društva i u svrhu tehnološkog i gospodarskog razvitka i napretka, a u zamjenu za pravo isključivog raspolaganja tijekom određenog razdoblja. Upravo iz gore navedenih razloga, prema američkom Zakonu o patentiranju nije bilo dopušteno patentiranje životnih oblika, no sve se promijenilo presudom Vrhovnog suda SAD-a u slučaju *Diamond vs. Chakrabarty*, kojom je srušena i zadnja prepreka uspješnoj komercijalizaciji svih životnih oblika.

Važnost presude *Diamond vs. Chakrabarty* za razvoj patentnih prava

Proširenje patentnih prava preko granica biljnog svijeta počinje 1972. godine, kada je Ananda Mohan Chakrabarty podnio zahtjev za patentiranje koji sadrži 36 zahtjeva kojima se objašnjava njegova upotreba četiri različita plazmida. Chakrabarty je otkrio da ovi plazmidi djeluju u različitim kombinacijama i da pomažu u razgradnji nafte kod određenog tipa bakterija. Budući da je bio mikrobiolog koji je provodio istraživanja na mikroorganizmima sposobnima razgraditi sirovu naftu, sklopio je sporazum da će podnijeti zahtjev za patentiranje u korist svog poslodavca, tvrtke General Electric. Ispitivač iz patentnog ureda prihvatio je zahtjev u kojemu Chakrabarty koristi proces genetičkog inženjeringa¹ kojim se omogućuje razgradnja naftnih mrlja, ali je odbijen zahtjev u kojem Chakrabarty traži patent na bakteriju koja razgrađuje naftne mrlje. Odluka patentnog ureda da odbije zahtjev za patentiranjem bakterije temelji se na dvije osnove: da su mikroorganizmi proizvodi prirode i da živi organizmi ne mogu biti predmet patentiranja prema Zakonu o patentiranju SAD-a.² Patentiranje živih organizama je namjerno izostavljeno iz Zakona o patentiranju SAD-a i odbijanje izdavanja patenta na temelju tog zakona bila je uobičajena praksa patentnog ureda.³

Tvrtka General Electric žalila se komisiji za žalbe Patentnog ureda. Unatoč važnosti ove odluke za razvoj komercijalnih proizvoda koji bi mogli biti proizvedeni, komisija za žalbe potvrdila je odluku ispitivača Patentnog ureda da je organizam (bakterija) živa i kao životna forma nije podložna patentiranju prema Zakonu o patentiranju SAD-a.⁴ Chakrabarty i njegova tvrtka, nezadovoljni negativnim rješenjem komisije za žalbe, podnijeli su prigovor Prizivnom sudu za carinu i patente.⁵ Na sveopće iznenađenje, ovaj je sud donio presudu u korist Chakrabartyja i dao mu pravo na patentiranje živog organizma. Sud je proglasio da nema razlike između živog i neživog izuma, tvrdeći da, što se tiče Zakona o patentiranju, »činjenica da je mikroorganizam živ nema pravnog značenja«.⁶ Chakrabartyju i General Electricu odobren je patent broj 4259444.

No time slučaj nije bio riješen, jer 1978. godine direktor patentnog ureda SAD-a traži *certiorari*⁷ za ovaj slučaj, zbog nepodudaranja odluke Suda za carine i patente i Zakona o patentiranju SAD-a. Vrhovni je sud odbio razmotriti slučaj. Nakon ponovnog priziva, Vrhovni je sud odlučio razmotriti slučaj Chakrabarty 1980. godine. U presudi, koja je donesena tijesnom većinom 5:4, Vrhovni je sud utvrdio sljedeće:

»... relevantna razlika nije u tome da li je nešto živo ili neživo, nego u tome da li je produkt prirode, bilo da je živ ili ne, i izuma koje čovjek napravi.«⁸

Prema ovome tumačenju Vrhovnog suda, znanstvenik može stvoriti novu, funkcionalnu životinju kombinirajući stanice, gene ili čak dijelove tijela drugih životinja i dobiti patent za svoj izum jer: 1. ova je partikularna vrsta životinje nova i ne postoji u prirodi, 2. ova partikularna vrsta životinje ne bi mogla postojati da je čovjek nije izumio, 3. ova nova vrsta životinje ima korisnu svrhu (npr. sposobnost za rad, transplantiranje organa, potrebe testiranja lijekova i sl.).

Američki filozof i bioetičar Leon Kass, komentirajući presudu, primjećuje kako ova odluka suda promiče novu dimenziju u shvaćanju svih živih bića:

»Vrhovni je sud, u želji da potakne inovacije, možda i nesvjesno, postao učitelj filozofskog materijalizma, gledišta prema kojem su svi oblici posljedica temeljne tvari, da je materija ono što uistinu jest. Vrhovni je sud učitelj ujednačenosti stvorenoga svijeta te u načelu uskraćuje bilo kakvo dostojanstvo svim živim stvorovima, uključujući i nas same.«⁹

Prema njegovu viđenju, patenti promoviraju jednu kompleksniju formu komodifikacije, na taj način da ignoriraju bilo kakvu vrijednost organizma na temelju njegova statusa živog bića. Time je koncept vlasništva i komodifikacije proširen preko pukog pojma vlasništva pojedinačnog organizma. Patent dodjeljuje vremenski ograničen monopol prava vlasništva nad čitavom novo stvorenom vrstom. Kass svoj stav potvrđuje riječima:

»Jedna je stvar posjedovati mazgu (kao životinju), a potpuno druga posjedovati mazgu (kao cijelu vrstu). Priznajem, bakterija je daleko od mazge. Ali princip koji se koristi, način razmišljanja i stav prema prirodi je isti, ide do mazge i dalje.«¹⁰

Ova Kassova izjava nagovještava nam kako je ovdje problem prvenstveno s onim što patentiranje oblika života može značiti za pomicanje našeg svjetonazora prema novim perspektivama prirode na način minimiziranja poštovanja za žive organizme, kao i da je to tendira prema shvaćanju organizama kao objekata ljudske proizvodnje. Kass provokativno zaključuje:

1

U stvarnosti, Chakrabarty nije koristio nijednu tehniku genetičkog inženjeringa, budući da u to vrijeme nisu bile izumljene. On je jednostavno stavio u istu posudu bakterije i čekao da one same od sebe razmijene svoj genetski materijal, što i inače rade u prirodi, dok nije nastala bakterija sa svojstvom razgrađivanja naftnih mrlja.

2

Usp. Kimberly A. Wilson, »Exclusive Rights, Enclosure and the Patenting of Life«, u: Brian Tokar (ur.), *Redesigning Life?*, Zed Books, London 2001., str. 292.

3

Patentni je ured odbio zahtjev na temelju Zakona o patentiranju. Puni tekst glasi: »Tko god izumi ili otkrije neki novi ili korisni proces, stroj, proizvodni proces ili sastav materije, ili bilo koje novo i korisno poboljšanje postojećih, može tražiti patent za to, pod uvjetom da ispunjava gore navedene uvjete.« (Usp. *The Patent Act, Title 35, United States Code*, http://ipmall.info/hosted_resources/lipa/patents/Title_35.pdf.)

4

Usp. *ibid.*

5

Court of Custom and Patent Appeals je bivši federalni sud SAD-a koji je postojao od 1902. do 1982. godine i koji je imao nadležnost nad nekim vrstama osporavanja presuda.

6

The Patent Act, Title 35, United States Code.

7

Certiorari je proces u kojem viši sud, u ovom slučaju Vrhovni sud SAD-a, može preispitati i promijeniti odluku koju je donio niži sud, u ovom slučaju odluku koju je donio Prizivni sud za carinu i patente.

8

The Patent Act, Title 35, United States Code.

9

Leon Kass, *Toward a More Natural Science: Biology and Human Affairs*, Free Press, New York 1985., str. 135.

10

Ibid., str. 151.

»Ako se genetički modificiran organizam može posjedovati zato što je genetički modificiran, što možemo zaključiti o genetički izmijenjenom ili projektiranom ljudskom biću.«¹¹

Key Dismukes, raniji studijski direktor u *Committee on Vision* u Nacionalnoj akademiji znanosti Sjedinjenih Američkih Država, govori jasno i odlučno o pogrešno usmjerenoj logici koja stoji iza odluke Vrhovnog suda u slučaju Chakrabarty i kasnije odluke Patentnog ureda u vezi s patentiranjem višestaničnih životnih oblika:

»Raščistimo jednu stvar: Ananda Chakrabarty nije stvorio nov oblik života, on je samo intervenirao u normalne procese kojima rodovi bakterija izmjenjuju genetske podatke kako bi stvorili novi rod s promijenjenom metaboličkom šablonom. Njegova bakterija živi i razmnožava se prema silama koje upravljaju životom stanica. Nedavna dostignuća kod DNK-metoda omogućuju neposredniju biokemijsku manipulaciju bakterijskih gena koje je upotrijebio Chakrabarty, ali i to su samo modulacije bioloških procesa. Mi smo neizmjerljivo daleko od mogućnosti stvaranja života *de novo* i zbog toga sam duboko zahvalan. Argument da je ova bakterija Chakrabartyjev proizvod, a ne djelo prirode, daleko precjenjuje ljudsku moć i otkriva istu oholost i nepoznavanje biologije, koji imaju takav razarajući utjecaj na ekologiju našeg planeta.«¹²

Patenti kao sredstvo kolonizacije i eksproprijacije

Kada je Kolumbo stupio na novootkriveni kontinent, nosio je sa sobom patentno pismo od kralja i kraljice Španjolske. Ovaj dokument (patentno pismo) učinio je otkriće i iskorištavanje cijelog »Novog svijeta« mogućim, legalnim. Patentno je pismo izdano u korist španjolskog kralja od pape Aleksandra VI., čije je pravo izdavanja patentnih pisama, prema uvriježenom tumačenju onoga doba, potjecalo direktno od Boga. Zašto se uopće zamarati pisanjem patentnog pisma? Zato što je za invaziju i eksploataciju tuđe zemlje bilo nužno prvo tu zemlju proglasiti praznom, praznom od pravih ljudi.¹³ S takvom pravnom podlogom u vidu patentnog pisma zemlja se mogla nekažnjeno »otkriti« i »ispuniti« mirne savjesti. U trenutku otkrivanja, »prazna« zemlja postaje kraljevo vlasništvo i kralj kasnije može prepuštati upravljanje i iskorištavanje zemlje drugima. Patentno je pismo služilo za legalizaciju pljačke i stvaranje privatnog vlasništva.¹⁴ Ovaj proces otimačine i kolonizacije nastavlja se i danas, ne više toliko kroz utrku za zemljom koliko kroz utrku za genima. Nagrada je vlasništvo i kontrola nad životnim oblicima koje se patentira i privatizira.¹⁵ Vandana Shiva je na najbolji mogući način povezala prvotnu kolumbovsku kolonizaciju s današnjom trkom za patentima sljedećim riječima:

»Biopirarstvo je kolumbovsko otkriće petsto godina nakon Kolumba. Patenti su i dalje sredstvo kojim se takvo pirarstvo nad bogatstvom ne-zapadnih naroda čuva kao pravo zapadnih sila. Patentima i genetičkim inženjeringom klešu se nove kolonije. Zemlja, šume, rijeke, oceani i atmosfera sad su već odreda kolonizirani, nagriženi i zagađeni. Kapital mora tragati za novim kolonijama na koje će navaliti pa ih eksploatirati kako bi se i dalje akumulirao. Prema mojem viđenju, te su nove kolonije unutarnji prostori u tijelima žena, biljaka i životinja.«¹⁶

Poznati novinar Michael Pollan, u svojoj knjizi *The Botany of Desire*, opisuje svoje iskustvo sjetve i uzgoja Bt-krumpira. Posebno je upečatljiv njegov komentar intelektualnog prava vlasništva, koji glasi ovako:

»Otvarajući i koristeći ovaj proizvod, uputstva me informiraju da sam ja sada ovlašten da uzgajim ovaj krumpir, ali samo jednu generaciju. Usjev koji ću ja zalijevati vodom i njegovati i ubrati je moj, ali i nije moj. To je krumpir koji ću iskopati u rujnu, bit će moj za prehranu i prodaju, ali njegovi geni ostaju intelektualno vlasništvo Monsanto, zaštićen s nekoliko patenata, uključujući patente 5,196,525; 5,164,316; 5,322,938 i 5,352,605. Ako bih sačuvali i jedan gomolj za sjetvu sljedeće godine, nešto što sam rutinski radio prije, prekršio bih savezni zakon.«¹⁷

Nigdje nije tako izražena ova promjena odnosa prema prirodi kao kod stava korporacija. Kako bi osigurale patente na život i životne forme, korporacije tvrde kako su sjeme i biljke njihovi izumi i zbog toga ih treba zaštititi patentnim pravima. Korporacije zbog toga promatraju prirodu i njenu mrežu života koja se stalno obnavlja kao »kradljivicu« njihove imovine. Tijekom rasprave oko ulaska tvrtke Cargill na tržište Indije 1992. godine, direktor Cargilla posno izjavljuje:

»Mi donosimo indijskim farmerima pametnu tehnologiju koja sprečava pčele u uzurpiranju peludi.«¹⁸

Tijekom pregovora o zaštiti okoliša, koji su vođeni pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda, Monsanto je stavio u optjecaj pismo sudionicima u kojemu između ostaloga piše kako »korovi krađu energiju sunca«.¹⁹ Pogled na svijet koji definira oprašivanje biljaka kao »pčelinju krađu« i tvrdnja kako neželjene biljke »krađu energiju sunca« usmjeren je na »krađu žetve prirode« (*nature's harvest*) na način da se otvoreno i slobodno oprašivanje usjeva zamijeni hibridima i sterilnim sjemenom, te da se uništi bioraznolikost bilja upotrebom herbicida poput Monsantoovog *Roundupa*. U ekološkom smislu, kada trošimo više nego što nam treba, mi zbog pohlepe iskorištavamo prirodu i u biti krademo od nje. U korporativnom gledanju na svijet i život, sposobnost prirode da se obnovi i održava sama od sebe po njihovom je mišljenju krađa njihove imovine. Takav pogled na svijet zamjenjuje obilje oskudicom, plodnost neplodnošću, čini krađu prirode imperativom tržišta i sve ovo skriva pod krinkom učinkovitosti i produktivnosti.²⁰

11

Ibid.

12

Jeremy Rifkin, *Biotehnoško stoljeće*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 1999., str. 76.

13

Prema tadašnjem vjerovanju, starijima Indijanci, nisu smatrani ljudima u punom smislu riječi i zbog toga nisu imali nikakva prava.

14

Usp. Beth Burrows, »Patents, Ethics and Spin«, u: B. Tokar (ur.), *Redesigning Life?*, str. 238.

15

Kolika se važnost pridavala zaštiti patentnih prava svjedoči slučaj Samuela Slatera. Richard Arkwright je 1760-ih izumio stroj za pređenje pamuka na vodeni pogon, koji je omogućio industrijsku proizvodnju pamuka i zbog kojeg je Velika Britanija postala svjetska sila u proizvodnji odjeće. Da zaštiti svoju komparativnu prednost i da si osigura tržište u kolonijama za prodaju proizvedene odjeće, engleski je parlament proglasio niz restriktivnih mjera, uključujući zabranu izvoza Arkwrightovog stroja i iseljavanje bilo kojeg radnika koji je radio u tvornici sa strojem. Tko bi prekršio propise bio bi kažnjen globom od 200 funti i osuđen na kaznu zatvora od 12 godina. Toliko su bili strogi u zaštiti patentnih

prava. Samuel Slater godinama je radio u tvornici za Arkwrightovim strojem, a 1790. je napustio Englesku, prerušen u seljaka, i došao u SAD. Ondje je, uz financijsku pomoć Mosesa Browna, prema sjećanju napravio Arkwrightov stroj i cijelu tvornicu. Počeo je industrijski proizvoditi odjeću od pamuka i time je na neki način pokrenuo industrijsku revoluciju u SAD-u. Njegovo je postignuće bilo prepoznato i nagrađeno za njegova života: postao je bogat i smatran je velikim američkim junakom. I danas se smatra ocem američke industrijske proizvodnje. Samuel Slater očito je bio kršitelj patentnih prava i kradljivac intelektualnog vlasništva, no upravo je zahvaljujući tome postao američki heroj.

16

Vandana Shiva, *Biopirastvo. Krađa prirode i znanja*, DAF, Zagreb 2006., str. 13.

17

Michael Pollan, *Botany of Desire*, Random House, New York 2001., str. 53.

18

Vandana Shiva, *Stolen Harvest. The Hijacking of the Global Food Supply*, Zed Books, London 2000., str. 16.

19

Ibid.

20

Usp. *ibid.*, str. 17.

Prema podacima koje je objavio Patentni ured Sjedinjenih Američkih Država 2002. godine, prvi je patent izdan 1790. godine, a do 2002. godine je u upotrebi preko 3,5 milijuna patenata.²¹ Tvrtke u Sjedinjenim Američkim Državama potrošile su u dvije godine preko 20 milijardi dolara na kupovinu patenata i parničenja oko patenata.²²

Međunarodna konvencija za zaštitu novih biljnih sorti, izglasana 1991. godine (UPOV 91), stavlja još veći naglasak na zaštitu intelektualnih prava vlasnika sjemena. Ova se zaštita proteže do te mjere da zabranjuje razmjenu zaštićenog sjemena među poljoprivrednicima (uključujući razmjenu kroz prodaju, trampu ili darovanje) i ograničava praksu čuvanja sjemena (uobičajenu među većinom poljoprivrednika u zemljama u razvoju) i na taj način tjera poljoprivrednike na kupovinu novog sjemena svake godine.²³

U današnjoj ekonomiji, baziranoj na znanju, intelektualna je imovina po vrijednosti nadmašila vrijednost fizičke imovine poput zemlje, strojeva ili rada, te je postala osnova za vrijednost imovine korporacije. »*Life science* korporacije« osiguravaju i štite informacije i tehnologiju putem patentnog monopola. Pokazujući vrijednost intelektualne imovine, na naslovnici godišnjeg izvještaja za 1997. godinu, novoosnovana korporacija Novartis ponosno je istaknula kako imaju u vlasništvu preko 40.000 patenata.²⁴ Danas je taj broj nesumnjivo još i veći.

Zaštita intelektualne imovine novost je u pravnim sustavima čak i razvijenih zemalja. Francuska je, primjerice, počela patentirati lijekove 1958. godine, Savezna Republika Njemačka 1968. godine, Japan 1976. godine, a Švicarska 1977. godine.²⁵ Dozvolivši da ljudski, životinjski i biljni život bude komercijaliziran, Patentni je ured SAD-a premjestio životne forme iz okruženja prirode u okruženje industrije, gdje su postali vlasništvo i proizvod ljudske inovacije. Reduciranjem ljudi, životinja i biljaka na instrumente i sirovinu za potrebe tržišta, mijenja se također i njihov identitet te uloge koje imaju u društvu, svijetu i prirodi.

Patentna zaštita genetički modificiranih usjeva i poljoprivrednici

Da bismo razumjeli kolika je moć korporacija u današnjem svijetu potrebno je samo proučiti povijest vodeće biotehnoške korporacije – Monsanto. Ako treba nekoga imenovati u potrazi za odgovorom tko je zaslužan za pojavu i komercijalizaciju genetički modificiranih usjeva, odgovor je: Monsanto. Zašto je Monsanto toliko odlučan u nametanju svojeg patentiranog genetički modificiranog sjemena poljoprivrednicima diljem svijeta? Odgovor leži u patentnoj zaštiti. Herbicid *Roundup* ključni je proizvod u prodajnoj mreži Monsanto, a patentna zaštita za njega istekla je 2000. godine. Budući da gotovo polovica prodaje dolazi od prodaje *Roundupa* (gotovo 2,8 milijardi dolara godišnje),²⁶ bila je potrebna strategija kako nastaviti prodaju a da profit ne opadne već, ako je moguće, da bude još veći. Genetički modificirani usjevi otporni na djelovanje *Roundupa* bili su garancija da profit neće opasti, nego će – kako je vrijeme pokazalo – još više narasti, zbog tehnološkog sporazuma koji svaki poljoprivrednik mora potpisati prilikom kupovine. Isti postupak produženja patentne zaštite događa se i danas. Budući da uskoro ističe patentna zaštita za »prvu generaciju« genetički modificiranih usjeva, Monsanto uvodi »drugu generaciju« genetički modificiranog sjemena koje ima više modificiranih gena, a opet ima patentnu zaštitu.²⁷

Monsanto je najbolji primjer moći korporacija u odnosu prema poljoprivrednicima. Prema izvješću nevladine udruge *Center for Food and Safety*, Monsanto je od 1997. do 2004. godine podnio 90 tužbi za povredu patentnih prava u 25 saveznih država u Sjedinjenim Američkim Državama protiv 147 farmera i 39 poljoprivrednih tvrtki.²⁸ Novinari *Vanity Faira* navode kako je Monsanto unajmio privatne istražitelje kako bi snimao poljoprivrednike, krišom prisustvovao sastancima mještana i ispitivao doušnike o događanjima na pojedinim poljoprivrednim imanjima.²⁹ Već 2003. godine Monsanto je imao poseban odjel sa 75 zaposlenika i godišnjim budžetom od 10 milijuna dolara, čija je jedina svrha bila istraživati i sudski goniti poljoprivrednike koji krše Monsantoova patentna prava.³⁰ Do prosinca 2012. godine broj tužbi koje je podnio Monsanto popeo se na 142, protiv 410 poljoprivrednika, 56 poljoprivrednih tvrtki u 27 saveznih država u SAD-u.³¹ Ukupna odšteta u 72 presude koje su donesene u korist Monsanto iznosi 23.675.820,99 dolara.³² Najveća sudski dosuđena odšteta bila je 3.052.800 dolara, a najmanja 5.595 dolara.³³

U mnogim su slučajevima stvarni troškovi puno veći od same odštete, budući da uključuju naknadu za svjedočenje sudskih vještaka, zatezne kamate, trošak odvjetnika tužitelja, trošak testiranja polja i sl. Na primjer, u slučaju *Monsanto Co. et al. vs. Thomson et al.*, koji je uključivao dva tužitelja, korporaciju Monsanto i Delta Pine, ne samo da su optuženici morali platiti 447.797,05 dolara Monsanto i 222.748 dolara Delta Pineu u odšteti nego su platili i dodatne naknade za troškove Monsantoovog odvjetnika od 279.741 dolara, zatim 57.469,13 dolara za troškove i rashode, 75.545,83 dolara za testiranje polja,

21

Usp. Kathleen Merrigan, »Principles Driving U.S. Governance of Agbiotech«, u: Iain Taylor (ur.), *Genetically Engineered Crops. Interim Policies, Uncertain Legislation*, Haworth Food & Agricultural Products Press, New York 2007., str. 222.

22

Usp. Charles Duhigg, Steve Lohr, »The Patent, used as a Sword«, *The New York Times*, 7. 10. 2012.

23

Usp. ETC Group, *Putting the Cartel before the Horse... and Farm, Seeds, Soil, Peasants, etc. Who Will Control Agricultural Inputs* (2013.), <http://www.etcgroup.org/sites/www.etcgroup.org/files/CartelBeforeHorse-11Sep2013.pdf>.

24

Usp. Hope Shand, »Gene Giants: Understanding the 'Life Industry'«, u: B. Tokar (ur.), *Redesigning Life?*, str. 227.

25

Usp. B. Burrows, »Patents, Ethics and Spin«, str. 240.

26

Usp. Helena Paul, Ricarda Steinbrecher, *Hungry Corporations. Transnational Biotech Companies Colonise the Food Chain*, Zed Books, London 2004., str. 22.

27

Pod izrazom »stacked gene event« misli se prvenstveno na genetičko modifikiranje više gena u jednoj biljci. Monsanto od 2009. godine ima na tržištu tzv. *SmartStax* usjeve, koji imaju čak osam genetički modificiranih svojstava, otpornosti na djelovanje herbicida i proizvodnju insekticida. Više o *SmartStax* liniji proizvoda vidi na <http://www.monsanto.com>.

28

Usp. Center for Food Safety, *Monsanto vs. U.S. Farmers*, http://www.centerforfoodsafety.org/files/cfsmonsantovsfarmerreport_11305.pdf.

29

Usp. Donald Barlett, James Steele, »Monsanto's Harvest of Fear«, *Vanity Fair*, 5/2008.

30

Usp. Center for Food Safety, *Seed Giants vs. U.S. Farmers*, http://www.centerforfoodsafety.org.php53-2.ord1-1.websitetestlink.com/files/seed-giants_final_04424.pdf.

31

Usp. *ibid.*

32

Usp. *ibid.*

33

Usp. *ibid.*

kao i dodatni trošak za Delta Pine u iznosu od 82.281,75 dolara za troškove odvjetnika i 5.801 dolara za ostale troškove.³⁴

Poljoprivrednik iz savezne države Tennessee tužen je od strane Monsanto i osuđen na osam mjeseci zatvora zbog toga što je sakrio za prijatelja kamion požnjevenog sjemena pamuka. U presudi je stajalo kako je, osim kazne zatvora, dužan platiti Mosantu preko 1,7 milijuna dolara odštete zbog svog prekršaja.³⁵

Da Monsanto nije usamljen u svojoj praksi govori podatak da je druga najveća svjetska sjemenarska korporacija DuPont unajmila najmanje 45 istražitelja u 2012. godini, koji su istraživali podatke o sjetvi i kupovini sjemena kanadskih farmera. No, DuPont ne staje samo na ovome: u 2013. godini proširuju svoje djelovanje na Sjedinjene Američke Države, gdje djeluje tim od 35 istražitelja s istim ciljem.³⁶

Slučaj Moea Parra, »čistača sjemena« iz Indiane, savršeno opisuje taktiku koju koriste biotehnoške korporacije. Poljoprivrednici koji žele sačuvati sjeme za ponovnu sjetvu trebaju pomoć »čistača sjemena«, koji posjeduju posebnu opremu s kojom odstranjuju pljevu i korov iz požnjevenog sjemena, te na taj način pripravljaју sjeme za ponovnu sjetvu. Monsanto je tužio Parra zbog »pružanja pomoći i poticanje« poljoprivrednika na čuvanje sjemena za ponovnu sjetvu, tako što im je pomogao u čišćenju sjemena. Parr nije znao koje je sjeme zaštićeno patentnim pravima a koje nije, budući da ne provodi genetičko testiranje sjemena koje mu donesu klijenti. Prije nego što je uopće stupio nogom u sudnicu, Parr je imao 25.000 dolara troškova. Visina parničkih troškova dovela je Parra do toga da pristane na stroge uvjete nagodbe koje je predložio Monsanto. Prema vlastitom priznanju, Parr je izgubio gotovo 95 posto bivših klijenata koji ne žele imati nikakve veze s njim, u strahu da će i oni biti tuženi od strane Monsanto.³⁷

Osim što poljoprivrednike veže »tehnološkim sporazumom«, čime ih dovode u stalnu opasnost od potencijalne povrede patentnih prava, Monsanto zahtijeva da se u slučaju pravnog spora sudski proces vodi pred sudom u St. Louisu,³⁸ gdje se nalazi sjedište tvrtke.³⁹ Slično zahtijeva i korporacija Pioneer u svojoj verziji »tehnološkog sporazuma«, gdje navodi da će se svi zahtjevi regulirati prema zakonima savezne države Iowe i da će se svi parnični postupci voditi u Wilmingtonu, Delaware.⁴⁰

Nije nikakvo čudo da se farmeri nalaze u nepovoljnom položaju u slučaju sudskog spora. Zbog toga su mnogi farmeri prisiljeni sklopiti izvansudsku nagodbu s Monsanto, s ciljem okončanja sudskog postupka i smanjenja parničkih troškova. Prema Monsantoovim vlastitim podacima, do 2006. godine su farmeri platili izvansudske odštete u visini od 85 do 160 milijuna dolara.⁴¹ Nisu svi poljoprivrednici ustuknuli pred prijetnjama Monsanto i ostalih biotehnoških korporacija. Jedan od njih je Percy Schmeiser, čovjek koji je zbog svoje ustrajne i nepopustljive borbe za slobodu postao simbol otpora protiv samovolje korporacija.

Monsanto protiv Percyja Schmeisera

Percy Schmeiser, poljoprivrednik iz zapadne Kanade, bavio se uzgojem konvencionalne uljane repice (*canola*), dok jednog dana nije poprskao korov uz svoje polje *Roundupom* i primijetio da mu je polje kontaminirano genetički modificiranom uljanom repicom. Budući da je ostavljao svoje sjeme za sljedeću sjetvu, cijela zaliha sjemena za sjetvu bila je kontaminirana. Uskoro ga je posjetio predstavnik Monsanto, koji je uzeo, bez njegova pristanka,

uzorak usjeva. U usjevu su utvrdili prisutnost genetički modificirane *Roundup Ready* uljane repice otporne na *Roundup* herbicid. Ako je Monsanto genetički modificirana uljana repica posijana bez plaćanja tehnološke naknade od 38 kanadskih dolara po hektaru i potpisanog ugovora između Monsanto i poljoprivrednika, slijedi tužba zbog povrede patentnih prava, čak i ako su se genetički modificirane biljke našle u polju slučajno, zbog prijenosa peludi ili međusobne oplodnje.⁴² Monsanto je tužio Schmeisera sudu zbog povrede patentnih prava. U sudskom postupku presuđeno je u korist Monsanto, sud je utvrdio da je Schmeiser pravno odgovoran, bez obzira na njegovu tvrdnju kako je genetički modificirano sjeme otpuhano u njegovo polje. U presudi piše:

»Budući da nije bitno kako se sjeme poljoprivrednika, šumara ili vrtlara kontaminiralo genetički modificiranim sjemenom, da li kroz međusobnu oplodnju, prijenosom peludi uz pomoć vjetra, pomoću pčela, direktnim prijenosom sjemena ili prilikom transporta, uzgajivač više ne posjeduje svoje sjeme ili biljku prema patentnom zakonu i oni postaju Monsanto vlasništvo. Razina onečišćenja nije bitna, da li je u pitanju 1 % ili 2 %, 10 % ili više, sjeme i biljke i dalje pripadaju Monsanto. Nevažno je kako se dogodilo onečišćenje ili odakle dolazi.«⁴³

Presuda je pokazala svu apsurdnost patentne zaštite sjemena jer po logici sudske presude svako sjeme koje slučajno padne i izraste u genetički modificiranu biljku po patentnoj zaštiti »čudesno« postaje Monsanto vlasništvo, a poljoprivrednik nema nikakva prava na njega. Presuda je koštala Schmeisera gubitka sjemena za sjetvu, koje je čitav život skupljao i istraživao (sijao je svoje sjeme, a prema sudskoj presudi morao ga je uništiti) i potrošio je na sudske troškove svu svoju životnu uštedevinu.⁴⁴ Nevjerojatno zvuči podatak objavljen u časopisu *Ecologist*:

»Korporacija (Monsanto) poslije je priznala kako Schmeiser nije pribavio sjeme ilegalno, ali kako kažu, to nije ni važno. Ono što je važno jest da Monsanto tvrdi kako je pronašao neke svoje genetički modificirane biljke u jarku uz Schmeiserovo polje (treba imati na umu kako biljke nisu pronađene u Schmeiserovom polju), a to znači da je poljoprivrednik povrijedio patent tvrtke.«⁴⁵

34
Usp. ibid.

35
Usp. Denise Caruso, *Intervention*, Hybrid Vigor Press, San Francisco 2006., str. 136.

36
Usp. Centre for Food Safety, *Seed Giants vs. U.S. Farmers*.

37
Usp. ibid.

38
Pojedini autori ovu činjenicu ističu kao primjer pristranosti suda u slučajevima koje Monsanto pokreće protiv poljoprivrednika, budući da je Monsanto jedna od najvećih korporacija u St. Louisu, što suci barem nesvjesno imaju u vidu kada presuđuju u slučajevima povezanim s Monsanto.

39
Usp. Centre for Food Safety, *Seed Giants vs. U.S. Farmers*.

40
Usp. ibid.

41
Usp. ibid.

42
Usp. Percy Schmeiser, »Genetic Contamination and Farmers' Rights«, *Synthesis/Regeneration*, 29/2002.

43
Usp. Institute for Science in Society, *Who Owns Life, Not Monsanto?*, <http://www.i-sis.org.uk/whoOwnsLifeNotMonsanto.php>.

44
Usp. Soil Association, *Seeds of Doubt. North American Farmers' Experiences of GM Crops*, <http://www.soilassociation.org/LinkClick.aspx?fileticket=61QJZLPalqo%3D&tabid=1326>.

45
Usp. Edward Goldsmith, »Percy Schmeiser – the Man that Took Monsanto«, *Ecologist*, 1. 5. 2004.

Schmeiser vjeruje da je »Monsanto izgubio pravo na svoju ekskluzivnost (svoj patent kada je izgubio kontrolu nad svojim izumom)«. ⁴⁶ Stručnjak za poljoprivredu Brian Helweil ironično je komentirao presudu u ovom slučaju na sljedeći način:

»Ovo je apsurdna situacija, to je kao da vam netko odbaci smeće na vašu zemlju i tada vas optuži za njegovu krađu.« ⁴⁷

Nakon gubitka sudske presude, Schmeiser je uputio žalbu Vrhovnom sudu Kanade. Ni Monsanto nije ostao miran nego je, pored tužbe za povredu patentnih prava, podigao još jednu tužbu, tražeći od Schmeisera plaćanje milijun dolara na ime sudskih troškova, kazne i nematerijalne štete. Za svaki slučaj, Monsanto je podigao i treću tužbu protiv Schmeisera, u kojoj traži sudsku zabranu stavljanja kuće i poljoprivredne mehanizacije pod hipoteku, čime je želio prisiliti Schmeisera da odustane od tužbe jer neće biti u mogućnosti plaćati troškove svoje obrane. Može se reći da je Monsanto iskoristio slučaj Percyja Schmeisera kao test pomoću kojeg bi vidio koliko daleko može ići u zaštiti svojih patentnih prava na štetu prava poljoprivrednika. O tome je svoje mišljenje izrekao Schmeiser:

»U jednom trenutku Monsanto je imao 19 odvjetnika na sudu, a ja sam imao jednog. Ovdje govorimo o zastrašivanju.« ⁴⁸

Schmeiser je u postupku pred Vrhovnim sudom postavio nekoliko važnih pitanja: ⁴⁹

- Mogu li živi organizmi, sjemenke, biljke, geni, uključujući i gene čovjeka, biti u vlasništvu i zaštićeni korporativnim patentima na intelektualno vlasništvo?
- Mogu li genetički modificirana svojstva u biljci ⁵⁰ postati štetni korov, koji onda postaje otporan na djelovanje herbicida i postaje superkorov?
- Mogu li prava poljoprivrednika da uzgajaju konvencionalne ili organske usjeve biti zaštićena, posebno organski usjevi?
- Mogu li poljoprivrednici zadržati svoje staro pravo čuvanja sjemena i dalje ih razvijati ako to žele?
- Tko je vlasnik života? Ima li itko pravo, bio to pojedinac ili korporacija, patentirati viši životni oblik?

Odgovore na pitanja koja je Schmeiser postavio pred Vrhovnim sudom još uvijek tražimo i time se nastavlja borba između svemoćnih korporacija i onih s druge strane, koja uključuje poljoprivrednike, aktiviste, nevladine udruge i sve koji se protive svemoći korporacija.

Vrhovni je sud 2004. godine donio presudu u kojoj stoji da je Schmeiser kriv zbog povrede patentnih prava, no budući da se nije time financijski okoristio nije trebao platiti Monsantoove sudske troškove. Ova presuda izazvala je veliku pozornost, budući da je još jednom potvrđena apsolutna zaštita patentnih prava na genetički modificirano sjeme. Ključni problem u presudi, zbog koje je Schmeiser izgubio spor, postotak je kontaminacije genetički modificiranog sjemena u polju. Monsanto tvrdi da je u uzorku koji je neovlašteno uzet sa Schmeiserovog polja otkrivena devedeset i osam postotna prisutnost ⁵¹ genetički modificiranog sjemena. Schmeiser ne vjeruje u to i tvrdi da je njegovo sjeme, o kojem je riječ, bilo puno ljuski sjemena, dok je ono korišteno kao dokaz na sudu bilo čisto. ⁵² Bez obzira na postotak kontaminacije, ostaje činjenica koju priznaju i Monsanto i sud, da se Schmeiser nije financijski okoristio genetički modificiranim sjemenom, budući da polja nije špricao herbicidom *Roundup*.

Nakon presude Vrhovnog suda Schmeiser je imao problem kako se riješiti genetički modificiranog sjemena koje je ostalo na polju. Tražio je od Monsanto da ukloni svoju imovinu (genetički modificirano sjeme) s njegovog polja. Iz Monsanto su mu poslali potvrđan odgovor uz uvjet da potpiše ugovor o tajnosti koji on nije želio potpisati. Kada je Schmeiser rekao kako će on očistiti genetički modificirano sjeme, iz Monsanto su mu poručili da je u pitanju njihova imovina i da je ne može uklanjati bez njihove suglasnosti. Na kraju je Schmeiser uz pomoć susjeda očistio polje, platio 640 kanadskih dolara susjedima za pomoć i račun poslao Monsanto zahtijevajući od njih plaćanje računa. Budući da iz Monsanto nisu željeli platiti račun, Schmeiser ih je tužio sudu. Ova tužba izazvala je veliku medijsku pozornost. Sud se složio sa Schmeiserovim zahtjevom i predstavnik Monsanto morao je platiti račun od 640 dolara, te još 20 dolara sudskih troškova.⁵³ Schmeiser je komentirao presudu riječima:

»Ovo je bila velika pobjeda ne samo za nas nego i za sve poljoprivrednike širom svijeta jer je napravljen presedan prema kojem korporacija mora snositi odgovornost za onečišćenje i platiti troškove čišćenja.«⁵⁴

Percy Schmeiser je postao prvi poljoprivrednik u povijesti koji je uspješno tužio Monsanto zbog odgovornosti za štetu koju je napravilo genetički modificirano sjeme. Cijeli je postupak u konačnici trajao gotovo deset godina, od prve presude do konačne Schmeiserove pobjede.

Sporazum *Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* (TRIPS)

Svjetska trgovinska organizacija (World Trade Organization – WTO) donijela je sporazum o zaštiti intelektualnog prava vlasništva (*Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* – TRIPS), koji je stupio na snagu 1995. godine i obavezujući je za sve zemlje članice WTO-a. TRIPS je osmišljen s ciljem olakšavanja prodaje korporacijama, posebno prodaje genetički modificiranog sjemena, usjeva i hrane na globalnoj razini, neovisno o državnim granicama. TRIPS ostaje kamen spoticanja za zemlje koje su zabrinute zbog mogućnosti da zemlje koje imaju razvijenu biotehnološku industriju, poput Sjedinjenih Država, iskoriste TRIPS kako bi preuzeli tržište sjemena i ostalih roba. Kritičari smatraju kako ovaj sporazum potiče pljačku resursa zemalja u razvoju od strane biotehnoloških korporacija, budući da je efektivno globalizirana patentna

46

Usp. P. Schmeiser, *Genetic Contamination and Farmers' Rights*.

47

Usp. Andy Rees, *Genetically Modified Food. A Short Guide for the Confused*, Pluto Press, London 2006., str. 88.

48

Usp. Institute for Science in Society, *Who Owns Life, Not Monsanto?*.

49

Usp. *ibid.*

50

Ovdje se Schmeiser referira na slučaj, kada neke biljke, primjerice genetički modificirana soja ostane na polju nakon sjetve i sljedeće sezone isklja a polje je zasijano drugom vr-

stom usjeva. U tom slučaju genetički modificirana soja, budući da je otporna na djelovanje herbicida postaje korov jer šteti rastu novog usjeva.

51

Monsantu je ovo bio ključni argument u tvrdnji kako je Schmeiser namjerno sijao njihov sjeme, iako sudska presuda naglašava kako visina onečišćenja nije uopće bitna.

52

Usp. P. Schmeiser, *Genetic Contamination and Farmers Rights*.

53

Usp. Institute for Science in Society, *Who Owns Life, Not Monsanto?*.

54

Ibid.

zaštita koja daje biotehnoškim korporacijama pravo da zaštite svoj izum (a to je genetički modificirano sjeme) u svim zemljama članicama WTO-a, i to na 20 godina. Ovaj sporazum daje korporacijama poticaj da prisvoje (piratiziraju) i patentiraju vrste sjemena koje su lokalni poljoprivrednici generacijama razvijali. Korporacije će monopolizirati i prodavati ono što je nekad bilo slobodno, pravo čuvanja sjemena od sjetve do sjetve. Posljedica ovog korporativnog monopola uništiti će raznolikost usjeva i erodirati prava poljoprivrednika.⁵⁵

Vandana Shiva primjećuje kako je prije TRIPS-sporazuma svaka država imala svoj zakon o zaštiti intelektualnog prava vlasništva, koji je bio prilagođen njihovim etičkim i socio-ekonomskim uvjetima. Navodi primjer Indije koja u svom zakonu o zaštiti intelektualnog prava vlasništva isključuje mogućnost patentiranja lijekova i hrane s ciljem sprečavanja »profitiranja na životu i smrti«. ⁵⁶ Koliko je ovaj sporazum važan za svakodnevni život milijuna ljudi, posebno onih koji žive u zemljama u razvoju, najbolje opisuju riječi Vandane Shiva:

»TRIPS je sporazum koji će najviše utjecati na ljudska prava na hranu, zdravlje, stanovanje i kreativnost u kontekstu globalizacije. On konačno ograđuje javnu i zajedničku domenu, oboje kao domenu kulturne i socijalne kreativnosti i produktivnosti, kao domenu gdje su javni interes i ljudska prava na osnovne potrebe poput zdravlja i prehrane zaštićeni.«⁵⁷

Ambasador iz jedne afričke zemlje, na susretu Svjetske trgovinske organizacije u Seattleu 1999. godine, rekao je da će TRIPS:

»... stvoriti potencijal za katastrofalne sukobe između tehnološki naprednih i manje tehnološki naprednih zemalja. To će ugroziti tradicionalna prava poljoprivrednika i lokalnih zajednica diljem svijeta.«⁵⁸

Kristin Dawkins, analitičarka s Institute for Agriculture and Trade Policy, organizacije koja se protivi sve jačem utjecaju korporacija na poljoprivredu, jezgrovito je artikulirala stav protivljenja:

»Intelektualna prava vlasništva daju izumiteljima monopol u zamjenu za njihove izume koji su korisni za društvo, privilegij koji Sjedinjene Američke Države tumače kao pravo korporacija da privatiziraju biljke, životinje i druge oblike života. Monopolistička kontrola biljaka doprinosi uništenju sigurnosti opskrbe hranom i istraživanja koja se vrše u javne svrhe, kao i gubitku biološke raznolikosti i zdravlja okoliša. Gotovo sve svjetske nacije izgubile su svoje pravo da odrede ravnotežu između privatne i javne dobrobiti i da time zadovolje svoje nacionalne potrebe. Umjesto toga, one moraju biti u skladu s jednim međunarodnim standardom koji je dizajniran tako da otvori njihova tržišta interesima međunarodnih korporacija.«⁵⁹

TRIPS je također proširio opseg patentiranja na životne oblike, iako u samom tekstu, u članku 27.3 (b), piše:

»Članice mogu također izuzeti od patentiranja: (b) biljke i životinje osim mikroorganizama, a u biti i biološke postupke za proizvodnju biljaka ili životinja osim ne-bioloških i mikrobioloških postupaka. Međutim, članice će pružiti zaštitu biljnih vrsta bilo patentima ili učinkovitim *sui generis* sustavom ili kojom kombinacijom njih. Odredbe ovog podstavka bit će preispitane četiri godine nakon dana stupanja na snagu Sporazuma Svjetske trgovinske organizacije.«

Prema tumačenju Vandane Shiva, ovaj članak prisiljava države na promjenu zakona o patentiranju kako bi se uveli patenti na život i zakonodavne zaštite biljnih vrsta. Prvi dio članka bavi se patentiranjem života. Na prvi pogled, to izgleda kao da članak govori o isključenju biljaka i životinja od mogućnosti patentiranja. Međutim, izrazi kao što su »osim mikroorganizama« te biljke i životinje proizvedene pomoću »ne-bioloških i mikrobioloških postupaka« čine patentiranje mikroorganizama, biljaka i životinja genetičkim inženjeringom modificiranih organizama obaveznim. Budući da su mikroorganizmi živi organizmi, čineći njihovo patentiranje obaveznim dolazimo do onoga što Shiva zove »skliskim terenom« koji vodi do patentiranja svega života.⁶⁰

Spomenimo i zanimljivost da je Komisija za prava intelektualnog vlasništva, zadužena za pisanje teksta TRIPS-sporazuma, bila sastavljena od predstavnika 13 vodećih korporacija iz SAD-a, uključujući Monsanto i DuPont.⁶¹ James Enyart, predstavnik Monsanto u toj komisiji, o svojoj ulozi kaže:

»Naša trilateralna grupa bila je u stanju iz zakona naprednijih zemalja izvući osnovno načelo za zaštitu svih oblika intelektualnog vlasništva. Umjesto da svoje zamisli prodajemo kod kuće otišli smo u Ženevu, gdje smo svoj dokument podnijeli članovima tajništva GATT-a.⁶² Također smo iskoristili priliku da ga pokažemo predstavnicima mnogih zemalja koje imaju sjedište u Ženevi. Ovo što sam vam upravo opisao apsolutno je bez presedana u GATT-u. Industrija je shvatila najveći problem međunarodne trgovine. Pronašla je rješenje, svela ga na konkretan prijedlog i prodala ga našoj i ostalim vladama. Industrija i svjetski trgovci istovremeno su igrali ulogu bolesnika, dijagnostičara i liječnika koji propisuje lijek.«⁶³

Nije nikakvo čudo da je TRIPS napisan izrazito u korist multinacionalnih korporacija, koje nisu gubile ni trenutka u iskorištavanju prednosti koje on donosi. Do 2001. godine ostvarile su patentna prava na tisuće patenata na usjeve za hranu, što potvrđuje podatak kako svega šest korporacija kontrolira 74 % svih patenata na genetički modificirane usjeve.⁶⁴ Rast tržišnog udjela nastavlja se i danas. Tako su u 2011. godini tri najveće korporacije (Monsanto, DuPont i Syngenta) na svjetskom tržištu sjemena držale udio od 53,4 %, za razliku od 1996. godine kada su držale 22 %.⁶⁵

Poznati kolumnist *Guardiana* George Monbiot u svojoj je kolumni o opasnostima genetički modificiranih usjeva i hrane istaknuo najveću opasnost:

»Glavni problem, stalno i namjerno ignoriran od strane vlasti, mnogih znanstvenika, većine medija, jest korporativno preuzimanje lanca opskrbe hranom. Patentiranjem umetnutih gena i tehnologije povezane s njom, kupovinom konkurentskih prodavača sjemenja i centara za uzgoj sjemena, biotehnoške korporacije mogu vršiti nadzor nad usjevom u svakoj fazi proizvodnje i prodaje. Poljoprivrednici su time svedeni na kooperante. To će imati poražavajući utjecaj na sigurnost opskrbe hranom u siromašnom svijetu: hrana je uklonjena iz lokalne mreže tržišta, a time i iz usta lokalnih ljudi. Umjesto toga (hrana) teži prema izvorima čvrste valute. Ovaj je problem dodatno kompliciran činjenicom (što je još jedan problem koji je trajno zanemaren) da

55

Usp. A. Rees, *Genetically Modified Food*, str. 20.

56

Usp. Vandana Shiva, »TRIPS, Human Rights and the Public Domain«, *The Journal of World Intellectual Property*, 7 (5/2004), str. 670.

57

Ibid., str. 665.

58

D. Caruso, *Intervention*, str. 136.

59

Kristin Dawkins, »Intellectual Property Rights and Privatization of Life«, *Foreign Policy in Focus*, 4 (4/1999), str. 5.

60

Usp. V. Shiva, »TRIPS, Human Rights and the Public Domain«, str. 666.

61

Usp. A. Rees, *Genetically Modified Food*, str. 20.

62

General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) – Opći sporazum o carinama i trgovini. GATT je i međunarodna organizacija i multilateralni ugovor, sa sjedištem u Ženevi, čiji je temeljni cilj smanjiti ili ukloniti carine i druge prepreke trgovini te liberalizirati svjetsku trgovinu. GATT je forum za rješavanje međunarodnih trgovinskih sporova održavanjem krugova pregovora. GATT, kao sporazum, regulira međunarodne trgovinske probleme kao što su kvantitativna ograničenja, antidampinške mjere, izjednačujuće carine, uvozne dažbine, carine (*customs duties*) i subvencije.

63

Usp. J. Rifkin, *Biotehnoško stoljeće*, str. 69–70.

64

Usp. H. Paul, R. Steinbrecher, *Hungry Corporations*, str. 34.

65

Usp. ETC Group, *Gene Giants Seek »Philanthropopolis«*, http://www.etcgroup.org/sites/www.etcgroup.org/files/ETCCommCharityCartel_March2013_final.pdf.

je većina površina pod genetički modificiranim usjevima namijenjena proizvodnji hrane ne za ljude, već za životinje.«⁶⁶

TRIPS je izglasan kako bi se učinkovito proširila patentna zaštita širom svijeta. U praksi se pokazalo kako građani mnogih država pružaju otpor uvođenju TRIPS-a u zakonodavstvo svojih država. Kako bi osigurale biološku zaštitu patentnih prava na svoje genetički modificirano sjeme, korporacije su izumile tzv. *terminator-tehnologiju*.

***Terminator-tehnologija* kao »konačno rješenje« problema patentne zaštite genetički modificiranih usjeva**

U ožujku 1998. godine Ministarstvu poljoprivrede Sjedinjenih Država i tvrtki Delta & Pine Land zajedno je odobren prvi od mnogobrojnih patenata u Sjedinjenim Državama za genetičku sterilizaciju sjemena ili, kako su mediji to prozvali, terminator-sjeme.⁶⁷ Biotehnološka industrija ovu tehnologiju naziva »tehnološkom restrikcijom upotrebe gena« (*genetic use restriction technologies* – GURT); patent broj 5,723,765 opisuje stvaranje genetički modificirane biljke čiji pelud ili sjeme postaju sterilni kada se otpusti toksin kojega ispušta gen iz bakterije tla *Bacillus amyloliquefaciens*.

Koliku su važnost pridavali ovoj tehnologiji najbolje govori izjava direktora Delta & Pine Land Murraya Robinsona koji je rekao:

»Mi očekujemo da ova nova tehnologija ima globalne implikacije, posebno na tržištima zemalja koje nemaju zakone o patentiranju ili su im ti zakoni preslabi. S oko 1, 4 milijarde ljudi koji su ovisni o čuvanju sjemena za sjetvu, terminator-tehnologija obećava nagraditi tvrtku Delta & Pine Land s otvaranjem svjetskog tržišta sjemena prodaji genetički modificiranog sjemena usjeva koje farmeri sada čuvaju i sami ponovno siju.«⁶⁸

Potpredsjednik kompanije Delta & Pine Land, Harry Collins, o motivu za razvijanje ove tehnologije kaže:

»Razvoj sustava zaštite koji se koristi kod samooplođujućih usjeva jest znanstveni napredak koji će dati sjemenarskim tvrtkama način da pravedno povrate financijska ulaganja koja vode do budućih ulaganja u istraživanje i u konačnici poboljšava prihod samih poljoprivrednika. Sposobnost da se spriječi višestruko korištenje od jedne kupnje poboljšanih sorti samooplođujućih usjeva bit će od koristi svjetskoj poljoprivrednoj zajednici, osiguravajući poljoprivrednicima u svim dijelovima svijeta priliku da dijele prednosti poboljšanog sjemena za sjetvu. Stoljećima stara praksa čuvanja sjemena u stvarnosti je veliki nedostatak za poljoprivrednike trećeg svijeta, koji nenamjerno ostaju prepušteni zastarjelim sortama sjemena, baš zbog toga što izabiru 'lakši put' čuvanja sjemena, umjesto da siju nove, rodnije vrste.«⁶⁹

Iz ove je izjave vidljiva sva arogancija pobornika ove tehnologije, prema čijem mišljenju tisućljetna praksa čuvanja sjemena za sjetvu postaje smetnjom napretku i razvoju tehnologije, iako je u isto vrijeme jedini smisao ove tehnologije samo u zaštiti vlasničkih prava vlasnika patenata. Pravu svrhu razvoja ove tehnologije izrekao je jedan od njenih izumitelja, genetičar Ministarstva poljoprivrede Sjedinjenih Država Melvin Oliver riječima:

»Naša je misija zaštita poljoprivrede Sjedinjenih Država, kako bismo bili konkurentniji u srazu sa stranom konkurencijom. Bez toga, nema načina da zaštitimo tehnologiju.«⁷⁰

U lipovom 1999. godine Monsanto i AstraZeneca odgovorili su na međunarodni pritisak javnosti tako što su javno obznaneli kako neće komercijalizirati terminator-tehnologiju. No do 2000. godine sve velike biotehnološke tvrtke osigurale su sebi patentnu zaštitu na neku vrstu terminator-tehnologije, a tvrtka Delta & Pine Land, koju je 2006. godine kupio Monsanto, nastavila je razvijati ovu tehnologiju unatoč protivljenju javnosti.⁷¹

Narav ove tehnologije izaziva veliku zabrinutost kod javnosti, ali isto tako služi u političke svrhe u demonstriranju mogućnosti koje pruža moderna biotehnologija u transformaciji poljoprivrede. Također je pokazatelj kontradiktorne dinamike modernog kapitalizma. Ojačana redukcionističkom filozofijom, biotehnologija sebe promovira kao stvoritelja života, nepovratno je opredijeljena za smrt živih bića, ljudima sterilizira i demontira prirodni okoliš kako bi im ga mogla prodati kao korporativni izum. Neth Daño iz filipinske ekološke udruge SEARICE opisuje prijetnju terminator-tehnologije za poljoprivrednike riječima:

»Mi radimo sa poljoprivrednicima koji kupe komercijalnu verziju sjemena i nakon pet godina sjeme je toliko promijenjeno da je potpuno neprepoznatljivo svojim tvorcima. Žene odabiru najbolje sjeme svake godine i tijekom vremena riža se sama prilagodi na ekosustav imanja (gdje je posijana). Žene također križaju komercijalne vrste s drugim sojevima riže kako bi uzgojile lokalno prilagođeno sjeme. Terminator-sjeme bi moglo stati svemu tome na kraj, te povećati uniformiranost i ranjivost usjeva. Ono predstavlja prijetnju kulturi dijeljenja i zamjene sjemena koju vode prvenstveno žene.«⁷²

Pristaše biotehnologije zanimljivo opravdavaju upotrebu ove tehnologije. Prema njihovom tumačenju, ova će tehnologija spriječiti neželjeno širenje genetički modificiranih usjeva kroz potencijalno križanje gena s divljim srodnicima. Ovo je način da se zaštiti intelektualna imovina ne zadirući previše u građanske slobode farmera. Terminator-tehnologija omogućuje učinkovit način zaštite patentnih prava i intelektualnog vlasništva od nedozvoljenog korištenja, čak i tamo gdje su patentna prava nedostupna ili se ne može osigurati zaštita. I kao zadnji argument, pristaše naglašavaju da terminator-tehnologija ne utječe toliko na građanske slobode poljoprivrednika kao ugovor o korištenju tehnologije,⁷³ čime direktno priznaju kako ugovor o korištenju tehnologije ugrožava slobodan izbor poljoprivrednika i njihovu građansku slobodu.

U mnogim nerazvijenim zemljama nametanje genetički modificiranih usjeva doživljava se kao jedna nova vrsta kolonijalizma i imperijalizma. Zaključujemo riječima kanadskog poljoprivrednika i kritičara genetički modificiranih usjeva Brewstera Kneena, koji o ovome problemu kaže:

»Ne smijemo biti naivni i vjerovati da je namjera modificiranja sjemena i zauzimanja zemlje u tome da se nahrani svijet i spasi okoliš. Prava je namjera steći kontrolu i stvoriti ovisnost. Poput svih imperijalnih i kolonijalnih nastojanja, njihova je svrha steći mogućnost iskorištavanja resursa iz koloniziranih područja i ljudi u korist imperijalnih snaga. Jedina novost u svemu ovome je da su imperijalne snage danas korporacije, a ne kao nekoć države.«⁷⁴

66

Usp. George Monbiot, »Let's do a Monsanto«, *Guardian*, 10. 6. 2003.

67

Izraz »terminator-sjeme« (*terminator seeds*) prvi put je upotrijebila kanadska nevladina udruga RAFI u svome izvještaju, u kojem je javnost upozorila na postojanje ove tehnologije.

68

Usp. Finn Bowring, *Science, Seeds and Cyborgs*, Verso, London 2003., str. 113–114.

69

Brewster Kneen, *Farmageddon. Food and the Culture of Biotechnology*, New Society Publishers, Gabriola Island 1999., str. 14.

70

Ibid., str. 15.

71

Usp. ETC Group, *Terminator: The Sequel*, http://www.etcgroup.org/sites/www.etcgroup.org/files/publication/635/01/etcomm95_tsequel_11june07.pdf.

72

Ibid.

73

Usp. Jack Wilson, »Intellectual Property Rights in Genetically Modified Agriculture«, u: David Castle, Michael Ruse (ur.), *Genetically Modified Foods. Debating Biotechnology*, Prometheus Books, New York 2002., str. 156–157.

74

Usp. B. Kneen, *Farmageddon*, str. 180.

Ivica Kelam

**Patent Rights to Genetically Modified Crops
as a New Form of Colonialism**

Abstract

*The intention of this paper is to point out that the verdict of the United States Supreme Court in the case of *Diamond vs. Chakrabarty* allowed patenting of life forms. With this verdict, biotech corporations were given a boost in patenting and marketing their products, primarily genetically modified crops. The possibility of patenting life forms, from plants and animals to human genes, has caused a host of new ethical dilemmas. This paper explores the question of patent law in its complexity. Patent protection has enabled the disproportionate power of biotech corporations in relation to farmers, as evidenced in many lawsuits that the biotech corporations, led by Monsanto, have launched against farmers. Special attention is paid to the court case between Monsanto and Percy Schmeiser, which clearly delineates all the ethical dilemmas that genetic modification technology brings. TRIPS Agreement is an attempt to harmonize the legislation of the World Trade Organization (WTO) Member States with the corporations' needs and desires of protecting patent rights. Terminator technology was created by biotech corporations as a response to patent infringement of their genetically modified seed. By analysing the development of patent protection, this paper indicates the trend of biotech corporations' domination not only in the market, but also in the structure of the society. The technology of genetic modification, according to the interpretation of several authors, is becoming a new kind of imperialism.*

Key words

patent rights, corporations, Monsanto, Percy Schmeiser, terminator technology, colonialism, TRIPS, WTO